

УДК 339.137.2

Варшавська Н. Г.

Донецький національний університет (м. Вінниця)

ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Досліджено теоретичні підходи до визначення міжнародної конкурентоспроможності. Розглянуто детермінанти та наявні методології дослідження міжнародної конкурентоспроможності, які постійно піддаються змінам у зв'язку з еволюцією глобального навколишнього середовища.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, детермінанти конкурентоспроможності, IMD, індекс конкурентоспроможності.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку бізнесу конкуренція стала глобальним явищем. В умовах господарювання вона є невід'ємною складовою як на мікрорівні (рівень підприємства), так і в міжнародному масштабі. У зв'язку з постійними та різкими змінами в економічному та соціальному середовищі конкурентна боротьба постійно загострюється. Конкурують товаровиробники, галузі, країни. Це призводить до виникнення такого поняття, як конкурентоспроможність.

Здатність конкурувати – це критерій, за яким визначають ефективність будь-якого суб'єкта. Така ефективність досягається за рахунок наявних конкурентних переваг. Сучасні технології виробництва, наукові інновації, інвестиції – фактори, які забезпечують та формують конкурентоспроможність як окремої галузі, так і країни в цілому.

Конкурентоспроможність економіки, методи її визначення постійно перебувають у центрі уваги науковців усього світу, оскільки адекватна оцінка сучасного стану конкурентоспроможності суттєво позначається на формуванні відповідної стратегії держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням міжнародної конкурентоспроможності займалися та займаються багато науковців. Серед них: М. Портер, Е. Вогель, Е. Ворнер, М. Познер, Л.Л. Антонюк, Т.В. Орехова, А.М. Поручник, В.І. Чужиков, Д.Г. Лук'яненко, Т.М. Циганкова, А.С. Філіпенко, Н.М. Левченко, Г.М. Гринишин, М.П. Сологуб, Н.С. Скопенко, І.С. Брикова. Проте відмінною рисою сучасного міжнародного бізнес-середовища є його мінливість, яка підкріплюється постійними змінами у геополітиці та міжнародних відносинах між країнами. Тому дослідження системи міжнародної конкурентоспроможності та її детермінант залишається завжди актуальним.

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних аспектів конкуренції та конкурентоспроможності, систематизації наявних детермінант та методик визначення міжнародної конкурентоспроможності економіки на міжнародному рівні станом на 2015 р.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкуренція (від лат. *concurrere* – зіштовхуватися, конкурувати) – боротьба, суперництво в будь-якій галузі.

Закон України визначає економічну конкуренцію як змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, унаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість обирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку [1].

На думку М. Портера, конкуренція має ґрунтуватися на всебічному розумінні структури галузі

та процесів її зміни. Суть конкуренції виражається через п'ять сил: загрозу появи конкурентів, загрозу появи товарів-замінників, здатність поставальників комплектуючих виробів торгуватися, здатність покупців торгуватися, суперництво вже наявних конкурентів між собою. Саме у той час конкуренція як явище набула міжнародної та глобальної значущості [5, с. 52–53].

На сьогоднішній день конкуренція та конкурентоспроможність є одними з найважливіших характеристик сучасного бізнес-середовища. Так, Л.Л. Антонюк характеризує конкурентоспроможність як володіння суб'єктом певними властивостями, які дають йому можливість розвиватися на інноваційній основі та перемогти у конкурентній боротьбі. Визначається, що важливою ознакою конкурентоспроможності країни є також здатність її суб'єктів оперативно реагувати на зміни у світовому попиті та структурі виробництва [2, с. 104].

Я. Базиліук визначає конкурентоспроможність як економічну категорію, що характеризує стан суспільних відносин у державі щодо забезпечення умов стабільного підвищення ефективності національного господарства, адаптованого до змін світової кон'юнктури та внутрішнього попиту на основі розкриття національних конкурентних переваг та досягнення кращих, ніж у конкурентів, соціально-економічних параметрів [3, с. 130].

З вищевказаних визначень видно, що конкурентоспроможність – це явище складне та багатогранне. Традиційно його розглядають як обумовлене економічними, соціальними і політичними факторами положення країни або її виробників на внутрішньому і зовнішньому ринках. Такою ж багатогранною є проблема методології конкурентоспроможності.

Досліджуючи конкурентоспроможність, необхідно розглядати дану категорію на всіх рівнях, де вона має місце. Сформований автором рис. 1 дозволяє побачити рівні конкурентоспроможності та їхній взаємозв'язок. Очевидно, що сутність дослідження конкурентоспроможності випливає з ідентифікації позицій підприємства (галузі, країни) у конкурентному середовищі.

Конкурентоспроможність як багаторівневий фактор вимагає необхідності поєднання інформації, яка надходить із зовнішнього та внутрішнього середовищ. Зовнішнє середовище характеризується мінливістю, складністю. Внутрішнє середовище підприємства також є варіативним, оскільки піддається змінам зовнішнього [4, с. 48].

Більш детально розглянемо четвертий рівень: конкурентоспроможність країни на міжнародній арені. Для оцінки міжнародної конкурентоспроможності застосовують кількісні (*hard data*) та якісні (*survey data*) методи. Кількісні методи опираються на використання математичної та статистичної інформації, а якісні методи використовують соціологічні та експертні показники.

Одним із головних рейтингів, в якому відображається реальний стан конкурентоспроможності країни, є IMD World Competitiveness Yearbook. Дослідники провідної бізнес-школи IMD-Lausanne (Швейцарія) з 1989 р. щорічно публікують та оцінюють країни за понад 320 критеріями. В останні роки методологія дослідження конкурентоспроможності постійно допрацьовувалася, урахувавши еволюцію глобального навколишнього середовища. Так, у 2015 р. кількість цих критеріїв сягнула 342, які були згруповані у чотири підгрупи (табл. 1) [7].

Обчислення рейтингу відбувається на основі даних, які експерти IMD отримують від міжнародних і національних статистичних комітетів, іншу частину інформації збирають шляхом опитування [7].

У 2007 р. Україна вперше потрапила до щорічного рейтингу World Competitiveness Yearbook. Згідно з цими звітами, говорити про позитивну динаміку та про якісні показники в економіці країни неможливо (рис. 2) [8].

З рис. 2 та досліджень експертів IMD видно, що Україна – країна, яка стрімко втрачає свої позиції як гравець на світовому ринку. Хоча однією з головних причин такого падіння є збройний конфлікт на Донбасі та анексія Криму, унаслідок чого було втрачено частину території з великою кількістю потужних підприємств. Однак таке падіння також зумовлене щорічним старінням матеріально-технічної бази, відсутністю модернізації та інновацій у виробництві, тотальною корупцією, відсутністю інвесторів та високим рівнем інфляції. Великою проблемою української економіки є низька економічна диверсифікація та економічна вразливість до зовнішніх шоків. Держава суттєво відстає за рівнем ВВП на душу населення від світових лідерів.

Ще одним важливим комплексним аналізом детермінант конкурентоспроможності в умовах глобальної конкуренції є дослідження Європейської комісії Second Report on Economic and

Social Cohesion; A Study on the Factors of Regional Competitiveness. Останні здійснили величезний та детальний аналіз теоретичних основ конкурентоспроможності регіонів. Виділили три основних фактори: інфраструктура та доступність, людський капітал, виробниче середовище. Ці фактори були поділені на ряд критеріїв, відповідно до яких і здійснюється аналіз: освітні можливості, розвиненість авто-, авіа- та залізничних

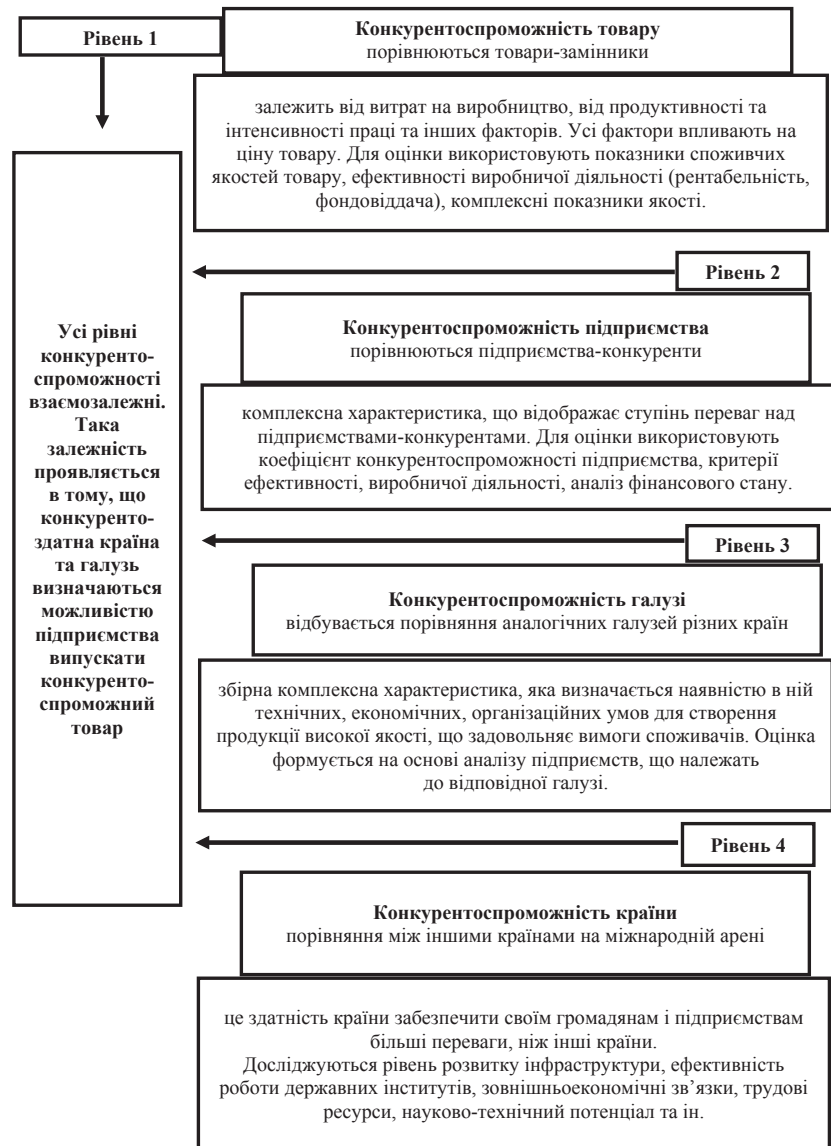

Рис. 1. Конкурентоспроможність як багаторівневий фактор

Таблиця 1

Фактори конкурентоспроможності за методикою IMD

ФАКТОРИ	Економічне зростання	Ефективність управління	Ефективність бізнес-середовища	Інфраструктура
	84 критерії	71 критерій	68 критеріїв	116 критеріїв
КРИТЕРІЇ	Макроекономічна оцінка вітчизняної економіки: - внутрішня економіка; - міжнародна торгівля; - міжнародне інвестування; - зайнятість; - ціни.	Ступінь, в якому політика уряду сприяє конкурентоспроможності: - державні фінанси; - фінансова політика; - інституційна структура; - бізнес-законодавства; - соціальна структура.	Ступінь, в якому національні умови стимулюють підприємства до прибутковості, платоспроможності, інноваційної діяльності: - продуктивність; - ринок праці; - фінанси; - практика менеджменту; - традиції та звички.	Ступінь, в якому основні технологічні, наукові, людські ресурси задовольняють бізнес: - базова інфраструктура; - технологічна інфраструктура; - інфраструктура знань; - охорона здоров'я та навколишнього середовища; - освіта.

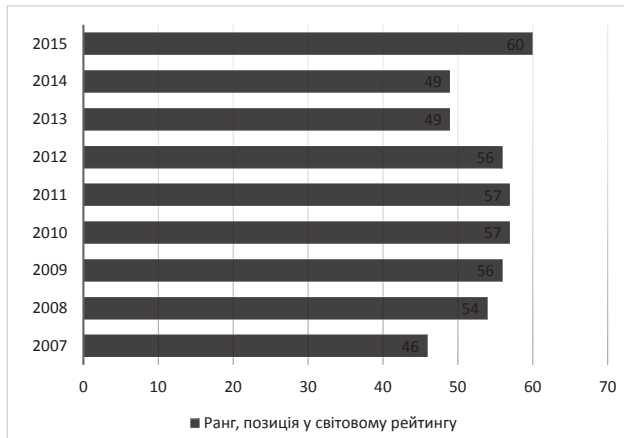

Рис. 2. Позиція України у світовому рейтингу World Competitiveness Yearbook (2007–2015 pp.)

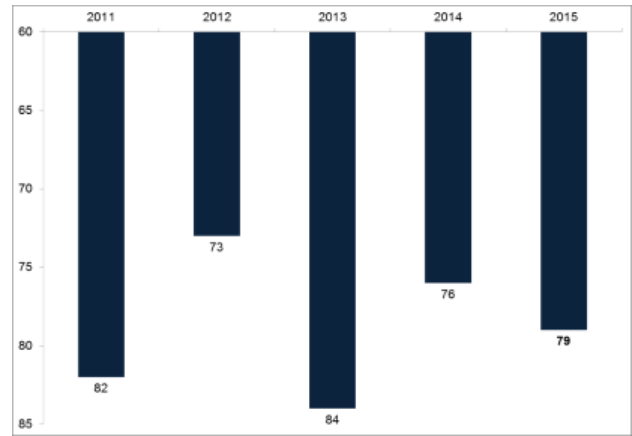

Рис. 3. Позиція України у глобальному рейтингу конкурентоспроможності ВЕФ (2011–2015 pp.)

шляхів, умови життя, природне середовище, міграція високоосвіченого населення, компетенції, співвідношення основних сфер виробництва, структура зовнішньої торгівлі, забезпеченість виробничими ресурсами та ін.

Методика Second Report on Economic and Social Cohesion визначає детермінантами конкурентоспроможності регіону рівень зайнятості та продуктивність праці, співвідношення рівнів зайнятості у різних секторах промисловості, тенденції демографічного розвитку, обсягу прямих іноземних інвестицій, обсягу інвестицій у НДДКР.

Не менш важливим є показник міжнародної конкурентоспроможності, який щорічно представляє Всесвітній економічний форум (ВЕФ). До рейтингу входять більш ніж 140 країн, а конкурентною перевагою вважається фактор, за яким країна посідає 50-е місце і вище у рейтингу. Індекс конкурентоспроможності визначає здатність економіки зростати у довгостроковій перспективі. Він формується з урахуванням 114 показників (2/3 – це результати опитування керівників бізнесу, 1/3 – статистична інформація) [6].

Починаючи з 1971 р. складаються рейтинги конкурентоспроможності країн, які представляються на ВЕФ. Методологія визначення конкурентоспроможності змінювалась протягом років. У 2000 р. Дж. Саш запропонував використання індексу конкурентоспроможності росту (Growth Competitiveness Index – GCI), що базується на теорії економічного зростання.

Також визначення методології конкурентоспроможності продовжив М. Портер, який запропонував індекс конкурентоспроможності бізнесу (Business Competitiveness Index – BCI). Даний індекс базується на дослідженні мікроекономічних аспектів у тій чи іншій країні.

Так, за даними ВЕФ 2015 р., Україна втратила три позиції і спустилася до 79-го місця серед 140 країн світу [6].

Показник конкурентоспроможності України знизився на 0,11 – з 4,14 до 4,03. Україна знаходиться поряд із Гватемалою та Таджикистаном.

Значно погіршилися показники макроекономічного середовища. Таке погіршення зумовлене насамперед інфляцією (134-е місце) – мінус 59 місць за цим показником. Інфляція була зумовлена зниженням довіри до національної валюти, наслідком чого стала масова скупка долару.

Україна втратила 44 позиції за показниками державного боргу. У 2015 р. спостерігається зрос-

тання обсягу державного боргу, а також погіршення сальдо державного бюджету.

Також спостерігаються погіршення показників розвитку фінансового ринку через погіршення оцінок бізнесом можливості отримання фінансування як на внутрішньому ринку, так і на зовнішньому.

Позитивна динаміка спостерігається за показниками у вищій освіті (Україна піднялася на сім позицій і зайняла 34-е місце зі 140 країн світу), за показниками якості (45-е місце), за практикою наймання та звільнення (47-е місце) та за залежністю оплати праці від продуктивності (14-е місце), 29-е місце в рейтингу за наявністю наукових та інженерних кадрів. Вищенаведені показники є конкурентними перевагами України як гравця на міжнародній арені.

Методика визначення конкурентоспроможності досить складна і піддається постійним змінам. Вона містить у собі дуже велику кількість факторів, важливої статистичної інформації, за якими проводиться аналіз окремо взятої країни. Кожна організація має свою суб'єктивну думку, свої детермінанти, і доволі часто рейтинги країн несуттєво, але все ж таки відрізняються. Тим більше що кожен із факторів впливає на індекс конкурентоспроможності долею сотих, тому іноді загальна картина може бути дещо деформована.

Висновки. Проблема методології оцінювання міжнародної конкурентоспроможності є багатоаспектною та полягає в ідентифікації країни, галузі, підприємства у конкурентному середовищі. Даючи оцінку, ми насамперед ставимо перед собою наступні завдання:

- вивчення властивостей та стану усіх складових економіки країни;
- комплексне обґрунтування конкурентної стратегії та політики поведінки країни на внутрішніх та зовнішніх ринках;
- установлення орієнтирів для контролю та регулювання результативності економічної системи;
- визначення потенційних можливостей розвитку галузей економіки країни, а також визначення шляхів для підвищення міжнародної конкурентоспроможності.

Отже, можна визначити, що конкуренція – невід'ємне явище сучасного бізнес-середовища, що спонукає підприємства, галузі, країни бути конкурентоспроможними гравцями на ринку. Міжнародна конкурентоспроможність сьогодні визначає

роль, місце та майбутнє країни. Вона відображає рівень добробуту кожного громадянина та ступінь забезпеченості країни сучасними інноваціями, технологіями, рівнем розвитку науки, інфраструктури, міцність фінансової системи. Тому до позитивних, якісних змін, які покращать рівень конкурентоспроможності України, можна віднести: інвестування в інновації, науку та високі тех-

нології й залучення їх у вітчизняне виробництво; раціональне використання міжнародних запозичень, які використовуються лише на поточне споживання, та перенаправлення їх на розвиток економіки; боротьба з корупцією.

Такі заходи зможуть покращати рівень не лише міжнародної конкурентоспроможності, а й загальний добробут населення.

Список літератури:

1. Закон України про економічну конкуренцію від 11 січня 2001 р. № 2210-III (текст із змін, станом на 28 грудня 2015 р.)
2. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації : [монографія] / Л.Л. Антонюк. – К. : КНЕУ, 2004, 104 с.
3. Базиліук Я.Б. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення : [монографія] / Я.Б. Базиліук. – К., 2002. – 130 с.
4. Педченко Н.С. Деякі аспекти конкуренції і конкурентоспроможності в ринковій економіці / Н.С. Педченко // Регіональні перспективи. – 2000. – № 4(11). – С. 48.
5. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер. – М. : Международные отношения. – 1993. – С. 52–53.
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.weforum.org/>
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.imd.org/uupload/imd.website/wcc/methodology.pdf>
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imd.org/wcc/wcy-world-competitiveness-yearbook/>

Варшавська Н. Г.

Донецкий национальный университет (г. Винница)

ДЕТЕРМИНАНТЫ ФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ

Резюме

Исследованы теоретические подходы к определению международной конкурентоспособности. Рассмотрены детерминанты и имеющиеся методологии исследования международной конкурентоспособности, которые постоянно подвергаются изменениям в связи с эволюцией глобальной окружающей среды.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, детерминанты конкурентоспособности, IMD, индекс конкурентоспособности.

Varshavska N. H.

Donetsk National University (Vinnitsa)

THE DETERMINANTS OF THE FORMATION OF INTERNATIONAL COMPETITIVENESS

Summary

In the article the theoretical approaches to the definition of international competitiveness. It's examined the determinants and the existing methodology of the study of international competitiveness, which are constantly subject to change in connection with the evolution of the global environment.

Keywords: competition, competitiveness, determinants of competitiveness, the IMD competitiveness index.